

6.2. A vizuális költeményeknek PAPP TIBOR a következő felosztását nyújtja (PAPP: 1998. 9-13):

- statikus vizuális költemények:
  - kétdimenziós vizuális költemények;
  - háromdimenziós vizuális költemények;
- dinamikus vizuális művek.

A kétdimenziós vizuális művek rendezőelve a következő lehet:

1. topo-logikus:

azt jelenti, hogy az olvasó a vizuális költeményben található szabályos mondatokat, mondatfoszlányokat, szócafatokat, szótagokat vagy akár magányos betűket helyzeti adottságaik, grafikai analógiájuk vagy elszigeteltségük szerint kapcsolja egymáshoz vagy különíti el őket egymástól. (10.)

2. ikono-logikus: az így alkotott művekben

a szöveget (és a kiegészítésként esetleg hozzáadott nyomdai vagy grafikai elemeket) a költő úgy rendezi el a síkban, hogy a kialakult látvány felismerhető képmása legyen valaminek. Apollinaire óta ennek a vizuális formának *kalligramma* a neve (...) A kalligrammáknak négy csoportját különböztetjük meg. (11.)

2.1. kalligramma 1: ide

azok a művek tartoznak, amelyekben a nyelvi anyag lineáris és megfelel a normatív szintaxisnak (legtöbbjük hagyományosan szedett sorokban is megállja a helyét). A szöveg grafikai adottságainak kihasználásával megformált kép ezekben a művekben a nyelvi anyag mondandóját illusztrálja vagy ismétli meg. (11.)

2.2. kalligramma 2: ezekben a művekben

a képet megformáló szöveg megfelel a normatív szintaxisnak, de teljességében nem lineáris, ebből kifolyólag viszont nem tudjuk egyértelműen leszögezni: hol kezdődik és hol végződik a költemény olvasata. (12.)

2.3. kalligramma 3: ezekben a művekben

a kirajzolt kép szövege nem követi a normatív szintaxis követelményeit, részleteiben lineáris, azaz a jelentések egymásutánjában logikai folyamatot sejtet (...) (12.)

2.4. kalligramma 4: itt

a szöveg nem követi a normatív szintaxis követelményeit és részleteiben sem lineáris. Ezekben a művekben nincs mindig logikai

2. Vizuális költemények Nagy László életművéből. *Műveld a csodát*

összefüggés a kialakított kép és a felhasznált írásjelek, morfémak, szavak, jelentése között. (12.)

3. ikonoszintaxis:

az idesorolható költeményekben a művet megformáló jelek grafikai hozzáadás nélkül ikonná átlényegült képet sugallnak (...) (12.)

4. tipográfiai séma: ezekben a művekben

az ikono-logikus szerkezethez rendelt kép szerepét egy absztrakt forma (például keresztretjvény, térkép, vasúti menetrendkönyv táblázata, labirintus stb.) helyettesíti (...) (12.)

5. tychoszintaxis:

a permutációt, a variálást teszi meg a vizuális költemény rendezőelvé (...) (12.)

6. antiszintaxis: az ide tartozó művek

csak utalásokban emlékeztetnek (de minden esetben emlékeztetnek) a nyelvre, a nyelv összetevőire vagy funkciójára. Minden ilyen mű határesetnek tekinthető, azonban a határnak mindig az irodalom felőli oldalán a helye, egyébként »értelmét« vesztí, ugyanis csak irodalmilag pertinens, képzőművészetiileg nem. (13.)

7. lettrista vizuális kompozíció: ebben az esetben

az írott betű vagy a bármilyen jelkészletből kölcsönzött jel helyettesítheti a figuratív ábrákat és a geometrikus alapelemeket (...) (13.)

8. koncept művek: ezek

a költőben felvillanó vizuális ötlet látható nyomaként papírra vetett alkotások (...) (13.)

PAPP TIBOR kivonatosan ismertetett, illetőleg idézett felosztása alapján Nagy László itt vizsgált vizuális alkotásai a következő csoportokba tartoznak:

1. topo-logikus mű: *Hordószonok I. és Emberpár,*
- 2.1. kalligramma 1: *Seb a cédruson és Húsvét,*
- 2.2. kalligramma 2: *Önarckép,*
- 2.4. kalligramma 4: *Az oszlopos és Szárny és piramis,*
7. lettrista vizuális kompozíció: *Cégér.*

A 6.1. és 6.2. alatti felosztások között, úgy tűnik, nem annyira valamiféle opozíció, mint inkább egyfajta harmónia érzékelhető. S csoportosításom könnyen fedésbe hozható TERRY OLIVI és PETŐFI S. JÁNOS rendszerezésével is (lásd OLIVI – PETŐFI: 1998.).

Az eltérések a megközelítési módok és a vizsgálati kérdések különbségeiből adódhatnak. Akceptálhatónak tartom azonban PAPP TIBORNAK egyebek mellett a következő megállapítását (is): „A vizuális költemények (...) abban is különböznek a képzőművészeti alkotásoktól, hogy lényegük szerint nem egyedi darabok, azaz elsősorban sokszorosítás révén jutnak el az olvasóhoz, s mint irodalmi mű, könyvoldallá (képernyővé) átlényegült formában töltik be igazi szerepüket. A legtöbb vizuális költeménynek egyedi tárgyként nincs mítosza, ennek következményeképpen a sokszorosítás nem vesz el semmit az értékéből.” (PAPP: 1998. 13.) Mert tény, hogy vizsgálataim alapján például az *Szárny és piramis* inkább már grafikának minősül, ugyanakkor tény az is, hogy e kompozíció Nagy László *Versek és versfordítások* című gyűjteményes kötetéből származik.

A három rendszerezés összeegyeztethetősége, 'kompatibilitása' arra enged következtetni, hogy a 0.3. alatt megfogalmazott kérdések érvényesek, helyénvalóak, s talán alkalmas szempontokkal szolgálhatják a vizuális költői alkotások, tágabban a verbális és képi összetevőből felépített kommunikátumok lingvisztikai, illetőleg szövegtani indíttatású és érdekeltségű megközelítését, valamint további kutatását.

6.3. Az (1) / 'Kp – vb' típus alosztályait magam a következőképpen jellemzem.

(1) / 'Kp – vb' / (1): *kalligrammák*. Kalligramma az az (1) / 'Kp – vb' típusjelű komplex kommunikátum, amelynek vizuális vehikulumát olyan verbális nyelvi egységek dominálják, melyek szintspecifikusan valamennyi szövegszinten definiálhatók és interpretálhatók, s a vizuális vehikulum, ha részlegesen is, rendszerint interpretálható önmagában.

(1) / 'Kp – vb' / (2): *képversek*. Képversnek minősül egy (1) / 'Kp – vb' típusjelű komplex kommunikátum, ha vizuális vehikulumát olyan verbális nyelvi egységek dominálják, amelyek szintspecifikusan a szöveg mikroszintjén és / vagy a kommunikációegység-összetevők szintjén (morfeumatikusan és / vagy szintagmatikusan) definiálhatók, s a vizuális vehikulum, ha részlegesen is, általában interpretálható önmagában.

(1) / 'Kp – vb' / (3): *betűképek*. Betűkép az az (1) / 'Kp – vb' típusjelű komplex kommunikátum, amelynek vizuális vehikulumát olyan verbális nyelvi elemek dominálják, melyek szintspecifikusan a mediális alapelemek szintjén (szubmikro-, illetőleg mikroszinten) definiálhatók, s egymástól elválasztva sem a vizuális, sem a verbális vehikulum nem interpretálható adekvát módon.

(1) / 'Kp – vb' / (4): *applikációk*. Applikáció az az (1) / 'Kp – vb' típusjelű komplex kommunikátum, amelynek vizuális vehikulumát nem verbális nyelvi elemek dominálják, s szemben a vizuális vehikulummal, a verbális elemek önmagukban rendszerint nem interpretálhatók.

(1) / 'Kp – vb' / (5): *grafika*. Grafikának minősül egy komplex kommunikátum, ha vizuális vehikulumát nem verbális nyelvi elemek dominálják,

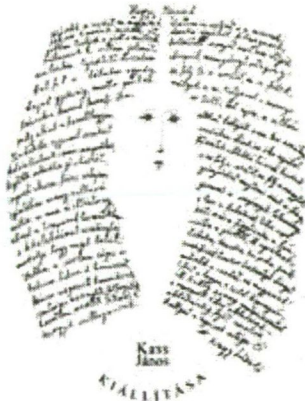
illetőleg verbális nyelvi elemek minimálisan (esetleg csak címszerűen) fordulnak elő benne.

(Az áthúzott karakterekkel azt kívánom kifejezésre juttatni, hogy az ilyen jellegű műveket, illetőleg szóban forgó csoportjukat nem sorolom az (1) / 'Kp – vb' típusjelű komplex kommunikátumok közé.)

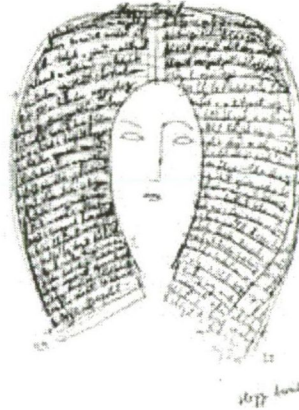
7. Egy átmeneti (?) típus: Hegyi beszéd

Végül még egy verbális és képi összetevőből felépített kommunikátumot kívánok (e helyütt lényegében interpretatív kommentárok nélkül) bemutatni. Egészen közeli rokona az (1) / 'Kp – vb' altípus itt elemzett reprezentánsainak, ugyanakkor kapcsolatban áll a verbális vehikulum alapján létrehozott (2) / 'Kp – vb' altípussal is (lásd a *Bevezetés*-ben az 1. táblázat harmadik sorát), amelyet PETŐFI így jellemez (PETŐFI: 2001. 63.):

Adva van egy verbális vehikulum. Egy képi reprezentáció alkotója azt interpretálja, és egy olyan ['Kp-vb' típusú] képi-verbális vehikulumot hoz létre, amelynek képességét a kiindulásul adott vehikulum verbális matériájából formálja meg. A létrehozott vehikulum két komponense egymástól elválaszthatatlan, ennek következtében azok befogadása csak egyidejűleg történhet.

17. ábra

18. ábra

A 17. ábrán látható alkotás címe: „Kass János kiállításának plakátja Nagy László képversével” (KASS: 1997. 123), a 18. ábráé pedig ez: „Nagy László: Hegyi beszéd, 1974, a képvers első változata” (KASS: 1997. 122).

Nagy László *Hegyi beszéd* című költeménye az *Ajándék* (1967 – 1973.) című ciklusban jelent meg. A 17. ábrán látható chirografikus képversváltozat 'tipografikus' formáját címdoldalán közli az *Élet és Irodalom* 1974. április 13-i száma. Nagy László-kötet-